

Ur Georg Nyströms fotoarkiv

F O Nyströms Bleckkärlsfabrik startades 1854 som nålmakeri av Frans Otto Nyström. År 1892 övertog sonen Carl A Nyström driften, som helt kom att övergå till tillverkning av bleckkärlemballage för bland annat olje- och färgindustrin. När C A Nyström 1899 byggde den nya verkstaden på Klockberget, försågs den med ett utsiktstorn varifrån man hade en utmärkt utsikt över omgivningarna. Utsiktstornet lög bröderna Carl och Georg varmt om hjärtat och de bjöd ofta besökare dit. Där om vittnar den gästbok som var placerad i tornet och som beskrivs närmare i en artikel i dagens St:Olof.

Bernt Pettersson

Årg 7 Nr 1 1997

St Olof

Medlemsblad för hembygdsföreningen
St:Olofs Gille i Torshälla

NU ÄR VI IGÅNG MED DEN NYA BAKUGNEN !

Foto: Bernt Pettersson

Den fjärde februari startade Byggnadsfirma Tomas Karlsson, Malmköping arbetet med att riva den gamla skorstenen. Efter många turer är vi nu igång med arbetet att återställa den gamla bagarstugan för sitt ursprungliga ändamål. På bilden ses Tomas Karlsson och Kaj Renholm

Äldermannen har ordet

Ett Gott Nytt År från Gillets styrelse. Med dessa ord hälsar jag Er alla välkomna till ett nytt hembygdsår, som kommer att fyllas av osedvanligt många aktiviteter.

Under årets första månad gick vår gärdesman och hedersåldersman

Erik Zacke Enlund

ur tiden. Det gick fort och oväntat, men kanske trots allt lyckligast för en så aktiv person som Zacke.

Vi sörjer över att han inte fick uppleva sommarens jubileum uppe på Holmberget och inte hann dela med sig mer av all sin kunskap om berget och dess historia.

Hans hembygdsintresse väcktes tidigt genom Georg Nyström. Om detta har Zacke själv berättat i föregående nummer av S:t Olof. Var man än råkade honom hade han en historia eller två att berätta och få kunde stå upp och så ledigt och intressant förmedla sina kunskaper om människor och händelser ur stadens historia. Det har skrivits mycket om Zacke i samband med hans bortgång. Till detta kan vi bara säga ett uppriktigt tack för allt han utträttat för Gillets räkning.

Här nämndes Holmberget och det har i olika sammanhang framkommit att vi i år kan fira dess hundraårsdag. En arbetsgrupp håller som bäst på att tillsammans med skolan, kyrkan, andra föreningar och kommunalförvaltningen lägga upp ett jubileumsprogram som vi hoppas ska bli till glädje för Torshälla med omnejd. Bland annat ska vi försöka väcka liv i det blomstertåg som Georg Nyström en gång startade och som många gamla Torshällabor med nostalgi i rösten ännu berättar om.

Årsmötet kommer att äga rum måndagen den 10 mars i Kvarnen. I år ordnar Gillet ingen egen utställning utan tar del av Kyrkans Ebeling-utställning, som öppnar dagen innan. Diana Krumins Engstedt kommer att berätta om Allan Ebeling och hans konst. Det är i år hundra år sedan han föddes och därför ägnar vi honom ett uppslag i detta nummer av S:t Olof, ett jubileum väl värt att uppmärksammas.

Leif Persson, som läst åtskilliga gamla rådhusrättsprotokoll, bidrar med ett stycke kvinnohistoria från vår egen stad. Det var inte lätt att vara kvinna förr, framför allt om man råkade i olyckliga omständigheter, vilket med all tydlighet de tvåhundra år gamla protokollen visar. Läs och begrunda.

När Ni får S:t Olof i Er hand har återuppbyggnaden av bakugnen på Bergströmska gården startat. Den gamla skorstenen är riven. Titta gärna in på gården och se hur arbetet fortskrider. Det är inte varje dag man kan få se en gammal bakugns form!

Mycket kommer som sagt att hända i år. Själva invigningen av Holmbergsjubileet är planerat till 6 juni, men dessförinnan ska vi ha firat Valborg och skolbarnens blomstertåg ägt rum. Vi hoppas att alla som har möjlighet kommer att sluta upp kring de olika aktiviteterna. Program kommer ut närmare sommaren.

Margaretha Lindén

KVINNOR INFÖR RÅDHUSRÄTTEN I TORSHÄLLA

Att kvinnor i äldre tider hade en svag och utsatt position är väl bekant. De var inte bara omyndiga, rättsligt, utan straffades också hårt i samhället då de hade utnyttjats av män. Genom några rådhusrättsprotokoll från sent 1700-tal ska vi följa några kvinnoöden i Torshälla.

Således ställdes 1784 sjömannen Fredric Åkerbloms hustru inför rätta p g a otrohet mot sin man och då hon därvid hade framfört ett *oäkta flickebarn* (hur nu ett barn kan vara oäkta). Då hon inte hade pengar att betala böterna med, dömdes hon till 14 dagars fängelse på vatten och bröd.

Ett annat kvinnoöde med ett dråpligt scenario möter oss i målet den 18 november 1809 då Maja-Stina Hellström stämmer skeppare Jacob Jacobsson Ståhl (son till skepparäldermannen Jacob Petter Ståhl) med påstående att han lägrat henne och hon därvid blev gravid. Har nu framfört ett gossebarn Carl Niclas. Ståhl nekarde men ett vittne framträdde och berättade att vittnet och Maja-Stina träffat Ståhl på krogen och att Ståhl följt efter dem och senare lagt sig i samma säng som Maja-Stina och där låg han hela natten. (Det är inte lätt för Ståhl att ta sig ur den bevisningen.) Detta tyckte inte heller rådhusrätten, som på goda grunder därför fällde Ståhl i faderskapsmålet.

Det var nu inte bara obemedlade eller mindre bemedlade kvinnor som råkade i obestånd. Även döttrar till mer bemedlade ståndspersoner råkade illa ut: 1 augusti 1800 instämmer borgmästaren hr. Johan Betulander kyrkoadjunkten hr. Erik Kihlstadius med påstående att han måste böta för det han idkat köttsligt umgänge med borgmästarens dotter Maria Catharina Betulander och henne med

barn gjort. Den utpekade barnafadern slingrar sig på allehanda sätt för att undgå att ställas inför rådhusrätten i Torshälla, väl medveten om att, om hans sak prövas där, med borgmästaren som ordförande, han ofelbart kommer att fällas för faderskapet. Han anför därför i brev till rätten, avsänt från Strängnäs, allehanda skäl varför han inte kan inställa sig i Torshälla: förestående predikan (ett tunt skäl), flyttning (ja, det kan man förstå...) och ekonomiska angelägenheter.

Hindren upprepas två veckor senare i liknande ordalag, men dessutom anför han ett nytt hinder - han hänvisar till prästeståndets privilegier och att civilmål måste anmälas till constistoriefullmäktige. Uppenbarligen har han nu läst på, eller troligare, sökt råd hos sakkunnig i domkapitlet i Strängnäs. Av rådhusrättsprotokollen samma dag kan vi utläsa hur vred för att inte säga, hur förtvivlad borgmästaren är över denna oväntade vändning som genom Kihlstadius yrkande om prövning av lägesmålet i ett kyrkligt rättssystem, skett i målet. Borgmästaren är uppenbart frustrerad över att rådhusrätten denna dag inte är beslutsmässig, då flera av rättens rådmän av olika anledningar är frånvarande. Han inför därför i protokollet att han ämnar driva lägesmålet vidare genom inkallande av vittnen och ojäviga domare från hovrätten. Av handlingarna att döma kunde Kihlstadius genom hänvisning till att prästers skuld ska bedömas av prästerna i consistoriefullmäktige undkomma att fällas i faderskapsmålet gentemot borgmästare Betulanders dotter. Hon kunde dock senare i livet gifta sig ståndsmässigt inom borgerskapet i staden. Kihlstadius öden är oss dock obekant.

Leif Persson, som läst gamla protokoll.

Allan Ebeling

(1897-1975)

En uppskattad konstnär, en kär vän

I år är det 100 år sedan Allan Ebeling föddes på Long Island i New York. Man kan med fog säga att Torshälla firade honom på vederbörligt sätt redan förra året, då två nya konstverk av ansevärd storlek inköptes och sattes upp vid infarten till staden, från Eskilstuna-hållet räknat. Ebeling var redan förut den konstnär som är bäst representerad i Eskilstuna/Torshälla. Nu kan man räkna till inte mindre än 25 verk av hans hand i offentlig miljö. Hur många arbeten som finns i privat ägo kan man bara gissa.

Allan Ebeling var en ovanligt mångsidig och produktiv konstnär. Han började sin bana i reklambranschen. Sedan blev det kvällsstudier på Althins målarskola och tekniska skolan i Stockholm. På en studieresa i Tyskland 1920 besökte han Meissen där han fick inblick i porslinsstillverkningen. Det har berättats att han vid hemkomsten köpte ett antal kilo lera och ett antal lämpliga verktyg och satte igång en keramiktillverkning. Ett år senare fick han anställning på Bobergs fajansfabrik i Gävle, där han stannade i sju år. Han komponerade ett hundratal modeller för fabriken. Det var fråga om kannor av olika slag, det var kaffe- och teserviser, fat, vaser, stora urnor och djurfigurer.

"Harlekin"
Skulptur i rostfritt stål 1973.
Slagstaskolan.

Foto: Bernt Pettersson

Vas ur Allan Ebelings rika keramiska produktion. Eskilstuna Muséer.

Foto: Rolf Hjalmarsson

Det är ingen överdrift att säga att Allan Ebeling är en legend här i trakten, dels tack vare sin flödande rika mångsidighet i yrket, dels för sin starka personlighet. De som var hans vänner berättar med vemod och saknad om alla livliga, humoristiska och stimulerande diskussioner, bl a om miljöfrågor som då ännu ej alls tagits upp av medierna, och om alla goda måltider vid ett originellt dukat bord i familjen Ebelings hem. De som arbetade tillsammans med honom för att ta fram de stora skulpturerna är

Han var en dynamisk, djärv och idérisk designer. Alldeles särskilt uppmärksammades hans märkliga glasyrer.

I Gävle arbetade också Lillan Lundberg som Allan hade träffat redan på Althins målarskola i Stockholm. Denna unga dam blev hans hustru 1927. Ett år senare flyttade paret till Uppsala-Ekeby, där de stannade bara i två år. De beslöt att starta en egen verksamhet och slog ner sina bopålar i Torshälla. Allans avsikt var att arbeta som keramiker. Men snart nog delades tiden också med måleri och framför allt skulpturer.

En stor artikel under Allans första år var, förutom vaser, fat och urnor, hans madonnafigurer, ibland utformade som väggljusstakar. Däremellan skapades oväntat en kraftfull Karl XII-figur, som blev inledningen till hans sk kungaserie - nio svenska regenter - som under årens lopp utfördes i olika material och storlekar.

fulla av beundran över hans energi och också hans tekniska skicklighet. Den senare hade han inhämtat redan som hjälpredda till fadern, civilingenjören och smeden, hemma i barndomshemmet i New York. I unga år hade han också lärt sig att uppskatta människor av olika kulturell bakgrund och av olika utseende. Han älskade jazzmusik och dess ofta färgade utövare.

Eskilstuna konstmuseum tog för ett par år sedan fram en bok "Konsten omkring oss". Med den i handen kan en vandring göras till Allan Ebelings alla utsmyckningar i Torshälla/Eskilstuna.

I Eskilstuna musées årsbok 1987/88 finns en längre uppsats om konstnärsfamiljen Allan Ebeling.

Länsmuséet i Gävleborg har i år givit ut Birgitta Lundblads "Bo Fajans keramiktillverkning i Gävle 1874-1967", där det finns en uppsats om Allan Ebeling.

Diana Krumins Engstedt

Bleckkärlsfabrikens gästbok

1915				
Febru 5	Ol. G. Svensson	Skräckhamm	Enslöv	
" "	Gunnor Löfrendahl		Torshälla	
" "	Lillemor Löfrendahl		"	
" 8	Carl Larsson	X Konthai	Örnöarna	
" 7	Karin	X "	"	
" "	Ekhammar	X		
" 11	Ove Holmgren	Stud.	Roslinge	
" 14	Aina Isaksson	Gymn. dir.	Stockholm	
" "	Anna Wing	"	Köping	
" "	Wandellqvist	Medlemsavgift	Stockholm	
" "	Torsten Wings	Medlemsavgift	"	
" "	Anna Thorsell			

På ett uppslag från 1915 finns bl a konstnären Carl Larsson och skådespelaren Torsten Wings namnteckningar.

Bland de saker som före ägaren till Nyströms Bleckkärlsfabrik, ingenjör Lars Rönje genom Leif Perssons förmedling skänkt till hembygdsföreningen finns en gästbok, som tidigare har legat uppe i utsiktstornet vid den gamla fabriken på Klockberget. Både fabriksägaren Carl Nyström och hans bror Georg var angelägna att få visa besökare i staden den fina utsikten från tornet. **"Känner du landet det härliga, rika, Badadt af Mälar - och Östersjöväg"** är tryckt i guld-bokstäver på pärmen i den något slitna boken. Den devisen stämde bra med den utsikt man hade över Mälaren och omgivande landskap.

Den första att skriva sitt namn i boken var lärarinnan Elsa Sandbäck från Knifsta. Det skedde den 13 maj 1913. Speciellt lärare med eller utan skolklasser var flitiga besökare i tornet. Många prominenta

personer har under åren besökt tornet, bland dem konstnären Carl Larsson med fru Karin, som den 8 juni 1915 tillsammans med sin nära släkting C A Larsson i Roslinge, Vallby besökte Torshälla. På samma sida i boken finns den firade skådespelaren Torsten Wings namnteckning. Winge var under många år anställd på Dramatiska Teatern i Stockholm. Vidare journalisten Barbro Alving, signaturen Bang i DN, känd för sina samhällskritiska artiklar. Den 14 maj 1973, efter 60 år och en dag skrev revisor Ove Ankersson som sista man sitt namn i boken. Bland de cirka 1800 namnen i boken återfinns givetvis många torshällabor, men till dem finns det anledning att återkomma. Boken utgör ett värdefullt dokument i Torshällas historia under 1900-talets första hälft.

Bernt Pettersson

Kallelse till årsmöte

Dagordning vid årsmöte
den 10 mars kl 19.00 i Kvarnen

1. Årsmötets öppnande
2. Parentation
3. Val av mötesordförande, sekreterare samt två justeringsmän.
4. Godkännande av dagordningen
5. Kallelse i laga ordning av årsmötet
6. Verksamhetsberättelse
7. Ekonomiska rapporter
 - a Huvudkassan
 - b Museistyrelsens kassa
8. Revisorernas berättelse
9. Fråga om ansvarsfrihet
10. Val av styrelse
11. Val av revisorer och revisors-suppleanter
12. Behandling av till styrelsen inkomna skrivelser
13. Medlemsavgifter för 1998
14. Övriga ärenden
15. Avslutning

Erik "Zacke" Enlund

1915 - 1997

S:t Olofs Gilles hedersålderman
och dess gärdesman

Torshälla hembygdsförening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Margaretha Lindén,
ålderman tel 35 68 83
Erland Nilsson,
v ålderman tel 35 76 54
Vakant
gärdesman
Stig M Olsson,
syssloman tel 35 56 67
Marianne Farving,
skrivare tel 35 64 63
Ewa Jönsson, ledamot .. tel 35 70 37
Östen Belin, ledamot tel 35 87 03

Suppleanter:

Ingrid Pettersson tel 35 65 43
Leif Persson tel 35 55 41
Siv Almgren-Andergrim tel 35 84 15

Museistyrelsen:

Mary Håkansson tel 35 61 34
Doris Lindblom tel 35 72 12
Erland Nilsson tel 35 76 54
Ingrid Pettersson tel 35 65 43
Siv Almgren-Andergrim tel 35 84 15

Redaktion S:t Olof:

Marianne Farving, Bernt Pettersson,
Margaretha Lindén

Medlemsavgift:

75:- för enskild och 100:- för familj.
Postgiro: 26 81 47-6

Bergströmska gården – hembygdsgården Lilla gatan 12.

Tel: 016-35 50 76

Muséet öppet torsdagar maj-september kl 14-16. Övrig tid visning för grupper efter beställning per tel 35 61 34 eller 35 68 83.